

IV этап XXVI Рэспубліканскай алімпіяды школьнікаў
па беларускай мове і літаратуры

Комплексная работа па беларускай мове і літаратуры

ДАВЕДКІ

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Усяго
Балы	6	4	5	5	5	5	5	4	4	7	50

Мазыр, 2010 г.

11 клас

Варыянт 1

Заданне 1

<i>калопні</i>	каноплі
<i>арэй</i>	аер
<i>радзюга</i>	дзяруга
<i>весліца</i>	лесвіца
<i>лапонік</i>	палонік

Каментарый.

Як вядома, *метатэза* (узаемная перастаноўка гукаў у межах аднаго слова) – фанетычная з’ява, якая сустракаецца ў розных мовах свету. Часцей яна ўзнікае пры засваенні запазычаных слоў і ў дзіцячым маўленні, бо для моўцы пры ўспрыманні новага слова важным з’яўляецца не паслядоўнасць гукаў, а іх якасць і колькасць, што лягчэй узнавіць у памяці і маўленні. *Метатэза* характэрна і для беларускага дыялектнага маўлення.

Заданне 2

Правільны адказ: **A3 B4 B5 Г2**

Заданне 3

лес

лясісты ('які густа зарос лесам; багаты лесам')

ляснік ('даглядчык, вартаўнік лесу')

леснікоўна ('дачка лесніка')

леснічыха ('жонка лесніка')

лясны ('які мае адносінны да лесу, уласцівы яму; які мае адносінны да лесаводства')

ляснічы ('загадчык лясніцтва, спецыяліст па лясной гаспадарцы')

ляснічыха ('жонка ляснічага')

лясун ('жыхар лесу, лясны дух')

Прынцып арганізацыі словаўтваральнага гнязда. Сукупнасць слоў з тоесным каранем, ці словаўтваральнае гняздо, упарадкавана на падставе словаўтваральнай матывацыі, або лексіка-семантычнай і словаўтваральнай абумоўленасці.

Заданне 4

Фразеалагічны адпаведнік	Значэнне фразеалагічнай адзінкі
акуні цягаць (табаку важыць; дзяды вадзіць; борухі вадзіць; носам вадзіць)	'драмаць седзячы'
Калі з роду баравік, то лезь, браце, у кошык.	'распачаць якую-небудзь справу, лічачы здольным выканаць яе'
за дзедам шведам (за каралём Гарохам, як людзей было троху; не за нашай памяццю)	'вельмі даўно'
ні села ні пала	'неспадзявана, нечакана'
на святыя ніколі (на святыя Міколы або ніколі; на святы Адам; тады, хіба, перастане, як сарока бела стане)	'невядома калі; ніколі'

Заданне 5

*Парыйніца – у хлеме,
памыйніца – у хаце,
палятушка – у полі,
памятушка – у таку.*

Каментарый.

Магчымыя варыянты адказаў, якія не супадаюць з арыгінальнымі, зафіксаванымі ў радках песні. Галоўнае, каб аўтар "убачыў", што значэнне прадмета і магчымае яго месца знаходжання трэба шукаць у спецыфіцы ўтварэння гэтых слоў, іх словаўтваральнай матывацыі, лексіка-семантычнай абумоўленасці.

Заданне 6

Пры ацэнцы адказу неабходна ўлічваць, наколькі аўтар адчувае асаблівасці маўленчай сітуацыі і моўнай формы.

Так, для беларускага моўнага этыкету характэрна выразнае размежаванне паміж прывітаннем і развітаннем. Адпаведныя формулы адрозніваюцца яшчэ і на граматычным узроўні. Таму прывітанне "Добрага часу сутак" больш адпавядае сітуацыі развітання, для чаго традыцыйна выкарыстоўваецца форма роднага склону назоўнікаў: *Да (хуткай) сустрэчы! Да заўтра! Да пабачэння! Добрай ночы! Усяго добрага! Шчасця вам!* і інш.

Калі выкарыстоўваць гэтую універсальную формулу, якая здымае часавыя абмежаванні для ўдзельнікаў камунікацыі ў Інтэрнэце, то форма "Добры час сутак" (хоць і яна з'яўляецца ненатуральнай, калькаванай) будзе адпавядаць сітуацыі прывітання.

У беларускім маўленчым этыкеце зафіксаваны неабходныя для гэтага маўленчыя сродкі: *Ад мяне табе ніжэйшае! (стыл.) Вітаю вас! Дабрыдзень! Дзень добры (вам) у хату! Дзень добры! Добры вечар у хату! Добры дзень (вам)! Добры ранак! Здаровенькія былі! Здаровы былі! Здароў быў! Здарова была! Здароў табе! Здароў! Маё шанаванне! Ніжэйшае шанаванне! Прывітанне! Прывітанне ў хату вам! Сардэчна вітаю!* і інш.

Заданне 7

* * *

Старайся (але, вядома, не кату)
Сказаць адзіна верныя словы:
Замест: «О Божа, ды будзьце вы клятыя!»
Сказаць: «О Божа, ды ўстаньце здаровы!»

У. Караткевіч

Тып сказа: Складаны бяззлучнікавы сказ.

Заданне 8

Каментарый. Максімальна 4 балы: 2 балы за правільны адказ; у выпадку правільнага адказу дадаткова па 0,5 бала за дакладна адзначаныя памылковыя пазіцыі ў іншых блоках.

Правільны адказ: В

Памылковыя пазіцыі ў іншых блоках: А) аўтабіяграфічная проза пра Вялікую айчынную вайну; арыентацыя на класічныя традыцыі рускай гістарычнай прозы; Б) народны пісьменнік Беларусі; абагульнена-рамантычны спосаб тыпізацыі героя-персанажа.

Заданне 9

Каментарый. Максімум 4 балы: 4 балы за правільны адказ, да 2-х балаў за разгорнутае абгрунтаванне.

Правільны адказ: Г (Максім Багдановіч, “У Вільні”)

Абгрунтаванне. У якасці абгрунтавання удзельнікі алімпіяды могуць прывесці наступныя аргументы.

У вершы апісваецца гарадскі пейзаж з рэаліямі пачатку XX стагоддзя (“хлапцы, суюшчыя рэкламы”, “разносчыкі ля кожнай брамы”, “паравоз”, “павадка фурманкаў”), адпаведна ён адносіцца да класічнай беларускай літаратуры. Урбаністычная лірыка характэрная найперш для Максіма Багдановіча. На карысць гэтага аўтара сведчаць таксама: неўнармаванасць мовы, русізмы (для Багдановіча беларуская мова не была роднай); вобраз прыцішанага, няяркага святла (ліхтарні), які сустракаецца і ў многіх іншых творах (вобразы газніцы, свечкі, зор, месяца); вобраз неба без эмацыянальнай нагрузкі, без пафасных, як у Янкі Купалы, канатацый; аптымістычнае, захопленое стаўленне лірычнага героя да горада і гарадскога жыцця (палярна супрацьлеглы вобраз – у раздзеле “Дзядзька ў Вільні” паэмы “Новая зямля”). Паэтыка верша блізкая да імпрэсіяністычнай, бо фіксуе раптоўныя, імгненныя ўражанні і пачуцці лірычнага героя, выкліканыя рэаліямі жыцця, якія проста фіксуюцца і не ацэньваюцца. Усё гэта дае падставы сцвярджаць, што аўтарам прыведзеных радкоў з’яўляецца Максім Багдановіч. Могуць быць прыведзеныя і іншыя аргументы, заснаваныя на асабістым успрыняцці і індывідуальным чытацкім досведзе.

Заданне 10

Каментарый. Максімум 7 балаў: 1 бал за кожны карэктна ўзноўлены радок.

Над *спахмурнелым* Петраграфам

Стаяла восень лістападам.

Бурліва хвалямі б’ючы

Ў краі сваіх *гранітаў стройных*,

Нява *стагнала*, бы ўначы.

Ў пасцелі хворы неспакойна.

Было ўжо позна, змрок наплыў,

Сярдзіта ў шыбы *дожджэ бубніў*,

І вецер дзьмуў, і выў з *жальбою*.

З гасцей у *гэты час дамоў*

Яўгеній малады прыйшоў...

Мы будзем нашага героя

Зваць гэтым іменем. Яно

Гучыць прыемна; з ім даўно

Маё *здружылася пісанне*.

Не трэба нам яго празвання...

(Пераклад Янкі Купалы)